

Det internationella samvetsfördraget som stöd för artikel 18 i FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Vanliga frågor

F1: Vad är Det internationella samvetsfördraget?

S1: *Det internationella samvetsfördraget* är en förklaring som bekräftar och stöder artikel 18 i *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*. Det lägger fram en vision om "tanke-, samvets- och religionsfrihet" för människor av alla och inga trosövertygelser, och är en uppmaning till att bygga en respektfull attityd och bilda en civiliserad offentlighet som ger maximal frihet för alla.

F2: Varför behövs det här fördraget just nu?

S2: Allt fler akademiska studier och rapporter visar att "tanke-, samvets- och religionsfriheten" i stor omfattning är försummad och hotad idag. En aktuell rapport från Pew Forum* säger t.ex. att tre fjärdedelar av världens befolkning bor i länder där deras trosövertygelse i hög grad är hotad – ibland genom förtryck från de styrande, ibland genom sekteristiskt våld, och ibland genom de ökande kulturkrig som vi just nu ser i länderna i västvärlden.

I vår globala tidsålder har det sagts att "alla finns överallt" och att "leva med våra djupaste skillnader" har blivit ett massivt globalt problem, särskilt när skillnaderna i fråga är religiösa och ideologiska. Detta är ett stort problem för mänsklighetens framtid, som måste lösas.

*Pew *Global Restrictions on Religion 2009*, <http://www.pewforum.org/Government/Global-Restrictions-on-Religion.aspx>

F3: Vad är syftet med fördraget?

S3: Precis som *Den allmänna förklaringen* själv är fördraget inte ett juridiskt dokument. Som det står i dess text strävar det efter att ha tre funktioner:

- För det första en principiell ledstjärna som lägger fram de högsta förhoppningarna om tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.
- För det andra en måttstock som gör att samhällena kan bedöma hur djupgående tanke-, samvets- och religionsfrihet de har uppnått.
- För det tredje ett utkast som gör det möjligt att på det mest praktiska sättet införa tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet i både lagstiftning och utbildning.

F4: Vem står bakom Internationella samvetsfördraget?

S4: Samvetsfördraget har tagits fram och publicerats av en grupp anhängare av både olika trosövertygelser och ingen alls, politiker av många uppfattningar, akademiker och icke-statliga organisationer som är angelägna om ett partnerskap till förmån för "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" för människor av alla och inga trosövertygelser.

F5: Räcker det inte med den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna?

S5: Tyvärr inte. Det ligger till så att sextiofyra år efter *Den allmänna förklaringen* (Paris 1948) har artikel 18, som skyddar "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" för alla, blivit den mest försummade, missförstådda och omstridda av alla de mänskliga rättigheterna. Den behöver därför återbekräftas och fastställas mot bakgrund av de mäktiga utmaningarna i dagens läge.

F6: Är fördraget tänkt som ett juridiskt dokument eller en kulturell påverkare?

S6: I själva fördraget betonas att det behövs tre saker för att "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" ska kunna upprättas stabilt i ett land, och fördraget säger sig bara vara den första av dessa: Det är en *förklaring* om principer, som ska följas av *juridiskt införande*, som i sin tur ska följas av *medborgerlig utbildning*, så att friheten med Alexis de Tocquevilles berömda uttryck blir "hjärtats vanor", en sedvänja.

F7: Hur kommer fördraget att hjälpa till att lösa våra problem?

S7: Det finns ingen patenterad lösning eller mirakelmedicin för att möta de djupgående utmaningarna i dagens mångfald, men det som fördraget ger är en vision och ett ramverk där många av de nuvarande problemen kan förhandlas och lösas - så att världen i rätt bemärkelse kan bli "säkrare för mångfald".

F8: Är inte civiliserat ett ganska vagt begrepp?

S8: Att vara civiliserad har idag blivit ett lite löjligt ord som i bästa fall förväxlas med bordsskick, vett och etikett, och i värsta fall med mjäkighet och överkänslighet för obehagliga skillnader. Men civiliserat uppförande är faktiskt en klassisk dygd och plikt. Det är den dygden som gör att medborgare i ett mångkulturellt samhälle kan vara trogna det de tror på, samtidigt som de har en fredlig förhållning till olikheterna hos andra. Innebörden av vara civiliserad handlar om de "3 principerna": rättigheter, ansvar och respekt. För att förverkligas måste dessa läras ut från föräldrar till barn och från lärare till elever, tills de genom medborgerlig utbildning verkligen har blivit "hjärtats vanor" eller en sedvänja. Att vara civiliserad är inte samma sak som att vara foglig. Fördraget erkänner att en kraftig och livlig offentlig debatt är bra för samhället, och den föreslår vissa grundregler för engagemanget, inte att debatten tystas ner.

F9: Vad i hela friden är en "civiliserad offentlighet"?

S9: Begreppet civiliserad offentlighet står i kontrast till två andra aktuella metoder att hantera religion och offentligt liv, som båda lätt kan gå till överdrift. En är en "helgad offentlighet", där en särskild religion upprättas eller föredras till den punkt att alla andra trosövertygelser exkluderas eller behandlas som mindre värda. Det andra är en "naken offentlighet", där alla religioner är strängt exkluderade och religiösa röster inte tillåts att ta plats i det offentliga livet.

En "civiliserad offentlighet" är en vision om ett offentligt liv där människor med alla och inga trosövertygelser är fria att delta och engagera offentligheten utifrån sin tro, men inom en ram för

vad som är överenskommet och accepterat som rättvist och fritt även för alla andra trosövertygelser.

F10: Föreslår ni att man ska avskaffa de uppgörelser som finns om religion och offentligt liv, som t.ex. det franska systemets laïcité eller upprättandet av engelska kyrkan?

S10: Inte alls. Det finns ingen lösning för religion och offentligt liv som passar för alla, och varje land är fritt att skapa och följa sin egen lösning utifrån sin egen historia och sina valda värderingar. Men det vi menar är att oavsett vilken lösning man än väljer i slutändan, kan ett land eller samhälle vara mer eller mindre fritt beroende på hur de vidgar den politiska och sociala sfär där alla medborgare helt och hållet får förmånen "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet". Det är den sfären som blir maximalt stor genom en civiliserad offentlighet.

F11: Vad menar ni med "grundläggande friheter"?

S11: Det vi menar med grundläggande friheter är de nödvändiga rättigheter som understöder, garanterar eller fruktbart leder till ett sunt skydd av andra friheter. Exempelvis krävs det samvetsfrihet för att kunna få yttrandefrihet, vilket i sin tur behövs för att få mötesfrihet. De här friheterna läggs fram i internationella dokument, som *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna* eller den *europiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna*.

F12: Är det skillnad på samvetsfrihet och religionsfrihet?

S12: De två termerna omvänds ofta omväxlande, trots att *Den allmänna förklaringen* uttryckligen nämner "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet", vilket är den fulla innebörden. Med andra ord är religiös frihet mycket mer än "andaktsfrihet", som är begränsad och i allmänhet bara gäller sådant som pågår på andaktsställen (t.ex. en moské, en kyrka eller ett tempel) eller i någons hjärta eller hem. "Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet", som beskrivs i artikel 18 i *Den allmänna förklaringen*, innefattar såväl frihet att "utöva" som frihet till samvete, och det omfattar både offentligt och enskilt liv.

F13: Varför denna tonvikt på "det gemensamma bästa"?

S13: Mänskliga rättigheter är inte bara allmänna utan även gemensamma och ömsesidiga. En rättighet för en person är en rättighet för en annan person och ett ansvar för båda. Den slutgiltiga prövningen för mänskliga rättigheter är om rättigheterna för den minsta minoriteten och den mest impopulära gruppen också är skyddade. Detta glöms vanligen bort i en tid av individualism, då folks angelägenheter alltför ofta handlar "bara om mig". En användbar motåtgärd är att komma ihåg de likvärdiga rättigheterna för andra och betydelsen av det gemensamma bästa.

Det gemensamma bästa är en term som används för att beskriva ett populärt samförstånd om en uppsättning värderingar som gynnar alla eller de flesta i samhället. Detta går längre än majoritetens åsikt eller det offentliga intresset, och är genomsyrat av historiska och kulturella faktorer. Det är en nödvändig grund för att kunna ha en generationsomfattande ram för debatter om vad som är rätt och bra för samhället. Det gemensamma bästa kan bara fastställas genom övertygelse, inte genom tvång.

F14: Är det inte en sekulär stat som ger den bästa plattformen för religiös frihet?

S14: Det beror helt på vad man menar med en "sekulär stat". Om man menar en stat som erkänner och skyddar allas rättigheter opartiskt, då är vi inne på samma spår. Men alltför ofta har en *sekulär* stat identifierats som en exklusiv version som bygger på icke-religiösa livsåskådningar. Med en

sådan syn blir den sekulära staten förväxlad med vad man kan kalla en *sekularistisk* stat, och den kan då utnyttjas för att utesluta alla eller de flesta religiösa röster från det offentliga livet. Slutresultatet blir att man exklusivt gynnar sekularism eller icke-religiösa livsåskådningar i det offentliga livet, även om avsikterna är goda.

Till skillnad från vad man ibland kan få höra är "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" faktiskt något som först lyfts fram i flera olika toleransförordningar genom historien, och dessutom ett århundrade före upplysningen, av frihetshjältar som t.ex. Roger Williams, William Penn och John Milton. Religionsfrihet kom före den sekulära staten, och stöder därmed de friheter som har format den. Det finns en skillnad mellan en sekulär stat som värdesätter religionsfrihet som en grundläggande frihet, och en sekularistisk stat som inte gör det. Den förstnämnda får en kultur som formas historiskt till att få en högst positiv syn på samvetsfrihet.

F15: Finns det inga begränsningar av religionsfriheten?

S15: Jo, det kan det finnas. Man har alltid varit överens om att "tanke-, samvets- och religionsfrihet" är absolut när det handlar om trosuppfattning (det så kallade *forum internum*, det inre forumet), men inte gränslös när det handlar om beteende (*forum externum*), eftersom det då berör andra människor och andra ting.

För att uttrycka det på ett annat sätt, så begränsas varje människas rättigheter av att andra också har samma rättigheter, och att dessa likvärdiga rättigheter ibland kolliderar och därmed båda behöver anpassas. Men Det internationella samvetsfördraget, som är i linje med *Den allmänna förklaringen* och andra redskap, säger att man alltid ska sträva efter att maximera "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" *för alla*, och ta till begränsningar bara i undantagsfall och under strikt definierade omständigheter.

Man måste vara särskilt noga med att skydda rättigheterna för de minsta minoriteterna och de mest impopulära grupperna. Alla friheter måste harmoniseras med andra friheter, och med fördraget strävar vi efter att ge en vision och en ram som gör det lättare att harmonisera och lösa svårigheter.

F16: Är inte den "civiliserade offentligheten" bara en jakt på den minsta gemensamma nämnaren mellan olika trosuppfattningar?

S16: Nej! Fördraget hävdar raka motsatsen. När det gäller skillnader mellan trosuppfattningar så är dessa skillnader slutgiltiga och ofrånkomliga, och ingen har någonsin hittat den så kallade "gemensamma kärnan".

Fördraget ger faktiskt frihet åt alla att hålla sig trogna mot det de tror på. Det hyllar vad lord Sacks* så passande kallar för "dignity of difference", "värdet av skillnader". Skillnader gör skillnad, och i fördraget finns ett tydligt och otvetydigt engagemang för att erkänna att skillnader i fråga om grundläggande trosuppfattningar är oundvikliga och ofrånkomliga – men kan diskuteras medborgerligt.

*Lord Jonathan Sacks, överrabbin för brittiska samväldet, gav ut "Dignity of Difference" 2004.

F17: Kräver alla trosuppfattningar samma behandling?

S17: Nej. Alla troende, religiösa eller inte, har samma rätt till samvetsfrihet, men "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" har alltid setts som ett skydd för troende och inte av själva trosuppfattningarna.

Vi kan se det så här: "Rätten att tro på något innebär inte att allting som någon tror på är rätt." Den första halvan av meningen är samvetsfrihet, medan den andra halvan skulle vara nonsens om vi

trodde på det. Människor har rätt att tro på vad de tror på, och det ska vi respektera. Men det de tror på kan vara intellektuellt halvdant, katastrofalt för samhället eller rentav ondskefullt, och andra människor har då frihet att bemöta det – om än civiliserat.

F18: Löser man inte sådana här problem bäst genom demokratiskt beslutsfattande?

S18: Demokrati är ett bra system för att besluta om politiska prioriteringar och principer. Men med tanke på spänningarna mellan de konkurrerande anspråk och rättigheter som finns i många demokratiska stater, så är det tydligt att demokrati inte gör tillräckligt för att skydda rättigheterna för minoriteterna. Dessa blir rutinmässigt diskriminerade, eller rentav förföljda, världen över. Utan samvetsfrihet kan demokrati bli en arena för maktspel, där enskilda personer och minoriteter helt kan tystas ner. Samvetsfrihet hjälper till att garantera en fullständig och ordentlig demokrati – inte tvärtom.

F19: Är visionen om en civiliserad offentlighet relativistisk?

S19: Eftersom fördraget respekterar alla grundläggande trosuppfattningar som en fråga om samvete, är det faktiskt en stöttepelare mot den dominerande relativism som förnekar alla sanningsanspråk utom sitt eget.

Åter igen erkänner fördraget skillnader som något ofrånkomligt, men lyfter ändå fram hur identiteter ska kunna samexistera, sanningsanspråk konkurrera och en stabil dialog gynnas på ett civiliserat sätt. Det utgör ett realistiskt och osentimentalt alternativ till den kvävande icke-dömande-inställning som stryper mycket av den nutida dialogen, särskilt i västvärlden.

F20: Hur kan fördraget påverka vår syn på jämlikhet?

S20: Fördraget betonar kraftfullt det lika värdet för "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet" för alla, utan undantag. Men det tar också upp missuppfattningen att likvärdighet/jämlikhet skulle handla om att vara likadan. Jämlikhet inför lagen är nödvändigt för alla människor, men på en del områden måste lagen göra åtskillnader för att ta hänsyn till och skydda olika karaktärsdrag. Därför undviker fördraget en hierarki av rättigheter, samtidigt som vi accepterar att det finns en logisk utveckling mellan de olika rättigheterna. Inom en ram som erkänner värdet av skillnader och att samvetsfriheten bör vara så stor som möjligt, strävar fördraget efter att identifiera gemensamma anspråk på likvärdighet och i vilka fall man genom att förneka skillnader kan råka förhindra att samvetsfriheten blir maximalt verksam.

F21: Vilken är statens roll i en civiliserad offentlighet?

S21: Statens roll är att skydda mänskliga rättigheter för alla medborgare, även från en generation till nästa, och att arbeta inom ramen för dem så som dess demokratiska mandat medför. Men det är mycket viktigt att inse att "tanke-, samvets- och religionsfrihet" är något inneboende i att vara människa, och något som är rotat i människans värdighet. Den ges därför inte av staten, men däremot måste staten skydda den för alla medborgare.

Mänskliga rättigheter föregår alltså staten och är oberoende av staten och dess påbud. Detta faktum är ett betydande skydd mot tendensen att driva i riktning mot auktoritärt beteende. Det är oerhört viktigt att man gynnar en medborgerlig kultur som värdesätter rättigheter, ansvar och respekt. Staten har en viktig självbegränsande roll för att förverkliga visionen om en civiliserad

offentlighet där statens auktoritet inte används för att tvinga eller kulturellt driva in människor i den civiliserade offentligheten.

F22: Tar fördraget upp de nuvarande spänningarna mellan religiösa och icke-religiösa?

S22: En stor del av spänningarna i vår värld beror på att ett massivt religiöst uppvaknande världen över har mötts av starkt förtryck i många länder, och av en aggressiv sekularism i andra. Anhängare till fördraget är övertygade om att detta bara förstärker polariseringen och förvärrar den bitterhet som omger religion i offentligt liv – som i de så kallade kulturkrigen. Som kontrast till detta försöker vi genom fördraget att erkänna rättigheterna för både religiösa och naturalistiska livsåskådningar och tillhandahålla en gemensam uppsättning av rättigheter och ansvarsområden för båda parter. Med andra ord uppmanar vi till ett partnerskap mellan ansvarsfulla religiösa troende och ansvarsfulla människor av icke-religiösa livsåskådningar, för att visa världen en väg framåt över ett problem som måste hanteras klokt för människans framtids skull.

F23: Finns det inte en gräns för vad lagen kan göra?

S23: Absolut. Lagen och dess skydd och rättvisans gång är dyrbara och grundläggande för frihet och mänskliga rättigheter, men lagen i sig räcker aldrig. Dels är lagen ett alltför slött redskap, och genom att vara en aning civiliserad löser man ofta problem som inte kan lösas genom aldrig så många rättsprocesser. Dels kan tillit till endast lagen medföra att man bara förstärker stridigheterna och skapar fler och fler lagar och förordningar, så att friheten undertrycks just genom att man försöker skydda den.

Fördraget är bland annat uttryckligt utformat för att göra det lättare att återupptäcka betydelsen av att civiliserat och att medborgerlig utbildning och sedvänjor ska ha sin plats. Som de klassiska författarna skulle säga, så är frihetens anda lika viktig som frihetens *strukturer*. Lagen gör aldrig jobbet ensam.

F24: Vad är det ni egentligen hoppas att uppnå genom det här fördraget?

S24: Vi är inte naiva och vi är inte utopister. De globala problem som omger religion och offentligt liv sitter djupt och berör många grupper som har ett rotat intresse av att se spänningarna och konflikterna fortsätta – inte minst i Europa.

Men vi tror att vind för våg-politik och galenskap inte behöver få det sista ordet i mänskliga angelägenheter, så vi publicerar detta fördrag för att ge vår generation ett löfte och en utmaning.

Utmaningen ligger i att det är ett globalt problem av väldiga proportioner att försöka leva med våra djupaste skillnader, och att många av de nuvarande förhållningssätten gör problemet värre. Löftet ligger i att "tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet för alla", i kombination med att främja vad som civiliserat och utforma en civiliserad offentlighet, visar på en lösning som är en positiv väg framåt för mänskligheten.

Vi tror därför på att ett partnerskap mellan ansvarsfulla religiösa troende och ansvarsfulla människor av icke-religiösa övertygelser tillsammans kan åstadkomma något som är mycket angeläget för vår världsdelen och för hela världen – att bygga upp en värld som är säkrare för mångfalden.